

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԻՆՉՈՒ ՆԱՐԵԿԱՅԻ ՄԸ ԶՈՒՆԻՆԻՔ ԱՅՍՈՐ

Խորագիրը այս տողերուն աւելի քան տարօրինակ թուի թերեւս բոլոր անոնց, որոնք կրօնական նկարագիր ունեցող այս նիւթը դիտեն իրենց սեպական անկիւնէն, այսինքն չուզեն մտածել անոր. սակայն խնդիրը կրօնականէն աւելի ոգեկան է, և ատով իսկ միայն կրօնական: Վասնզի կրօնը հաւատքին գործունէութիւնն է ոգեղէնին մէջ, թուի՞ք մը դէպի ոգեղէնը, հետեւաբար խարխիւր մեր իմացական, բարոյական և գեղադիտական ապրումներուն:

Այսօրուան մտածողներէն շատերու համար կրօնը դադրած է ըլլալէ «խղճմբտանքով խառնուած բարոյական մը միայն»: Կրօնական հունով հոգեղէն իրողութիւններու հետազօտութիւնը իր ամենէն հետաքրքրական փուլերուն մէջ տակաւ մտածել տուաւ կարգ մը ոգեկան իրողութիւններու որոնք ցարգ զուտ զգացական, ենթակայական և նոյնիսկ աստաբանական էին նկատուած: Մարդաբանական, ընկերային և հոգեբանական գիտութիւնները լայն ու շարունակական առարկայ ըրին հոգեկան այս ոյժերը: Բնագոյ, զգացում, յայտնատեսութիւն, աղօտ և ենթակայական երեսները մարդկային փորձառութեան, մտքի և հոգիի խուլ՝ բայց իրական անդրադարձումներ են այն իրականութեան՝ որ իր վկայութիւնները ունի մեր մէջ, բայց կը մնայ դուրս մեզմէ:

Հակառակ արդի մարդկայնական (humanistic) մտածողութեան՝ մարդով զԱստուած բացատրելու, կրօնական զգացումը բնական անհրաժեշտութիւն մը ըլլալէ աւելի՝ անհրաժեշտ ծանօթութիւն մը, փորձառութիւն մը կը դառնայ, հոգեկան աչք մը՝ կեանքի բոլոր երեսներուն վրայ, ու մանաւանդ անհրաժեշտ ազդակ մը քաղաքակրթութեան: Այս իրողութեանց հակառակ միտումներն են պատճառ թերեւս որ աշխարհը կը յամենայ իր իրազօրծումներուն և իտէալին ճամբուն վրայ, քառորդ դար հեղ մը կրակի տալու համար իր նիւթական

քաղաքակրթութեան բուրգերը: Վասնզի ճարժում մը որ կ'սկզբնաւորի ոչինչէն՝ յանգելու համար ոչինչին, յուսահատեցուցիչ և ունայն է:

Մարդկութիւնը երկու դարէ ի վեր այս յուսահատեցուցիչ և ունայն տեղատուութեան ու մակընթացութեան մէջ է. կը բարձրանան ձայներ որոնք զինք դէպի առաջ կը մղեն, և ձայներ՝ որոնք կը հեղնեն իր էութեանը մէջ տաղնապող զգացումները:

Դեռ երէկ մարդկային յառաջդիմութիւնը և զայն պայմանաւորող բոլոր ազդակները կասկածի կ'ենթարկուէին. իտէալը մարդկային յառաջդիմութեան համար զօրացուցիչ մըն էր լոկ, մտապատկեր մը իր ըզձանքներու ճամբուն, աւելի ճիշդ՝ դեռ չիրագործուած իզձ մը իր կարգին: Դեռ երէկ՝ հին քաղաքակրթութիւնները համեմատուած նորին, աւելի բարձր ցոյց կը տրուէին, եզրակացնելով թէ մարդուն կատարելութեան ոսկեդարը ապագայէն աւելի անցեալին մէջ է:

Սակայն վերոյիշեալ յոռետեսութեանց կարգին, միխթարական է լսել ձայներ՝ մարդկային յառաջդիմութեան բնական օրէնք մը ըլլալուն և մեծ ճակատագրի մը սահմանուած ըլլալու մասին: Թէեւ այս լաւատեսութիւնը խախտեցաւ անցեալ Մեծ Պատերազմին, որ քաղաքակրթ կարծուած աշխարհը անգթութեան և անասնութեան պիտի մղէր. բայց լաւատես հոգիները չյուսահատեցան, մտածելով թէ կարծեցեալ յառաջդիմութիւնը սպասուածէն աւելի քիչ եղած էր:

Այսօրուան մտածող աշխարհը եկած է այն եզրակացութեան, թէ մարդկային յառաջդիմութիւնը կայ և կարելի է, եթէ մենք հաւատանք անոր, և իմաստութեամբ կիրարկենք մեզի տրուած բարիքները անոր երթալու համար:

Լայն բացինք՝ վերնագիրը լուսաբանող այս փակագիծը, ցոյց տալու համար թէ մասնաւորաբար կրօնական իտէալները քրմածին հաւատալիքներու դրութիւն մը չեն՝ ժամանակի մը համար միայն՝ յետոյ լըքուելու սահմանուած, տեղ տալու համար ուրիշ լաւագոյններու:

Իտէալը զոր կրօնը կը նուիրագործէ մարդուն մէջ, ընկերային, բարոյական և

միաստիկ ըլլալէ յետոյ, ինքնեկ և մարդկային է: Մեր օրերու տալանապնդուն մէջ մարդուն այդ իտէալը գրեթէ մոռացութեան է տրուած: Ամէն ինչ ժամանակէ մը ի վեր առաւելարար տնտեսական առանցքին շուրջ կը դառնայ: Բայց մարդը հացով չապրիր միայն, եթէ նոյնիսկ զանգուածներ այդ հացին համար ծախեն ուրիշները և ծախուն ուրիշներու:

Մեր ժողովուրդը իբր մաս այս մտայնութիւններէն և տալանապնդներէն անցնող աշխարհին, որքան ալ հեռի ըլլան իր ականջները և փութ մնան իր ջիղերը, չեն կրնար չազդուիլ այս ամենէն: Դժբախտութիւն որ մեծ ծովերու այս փոթորկումները իրենց հեռաւոր ծանծաղուտներու վրայ աւելի ուժգին զգացուին, և մենք զանոնք դիմաւորելու տրամադրութիւններէն բնաւ հեռու չենք եղած, մեր պատմութեան իսկ վկայութեամբ: Պէտք է մոռնալ որ մեր աշխարհը իր հողային դիրքով և դուրսի ազդեցութիւնները դիմաւորելու կերպով, ներքինի ոյժ մը եղած է, հակասութեան հանգոյց մը դուրսէն եկած ազդեցութեանց:

Այժմու աշխարհին մէջ մարդը մաս կը կազմէ առարկային, գործիք մըն է ընկերութեան, ազդութեան, դասակարգի: Ինքզինքին հետ է մարդը իր ներքին ապրումներով և կեցուածքով: Պատեհազմը պատարասեց սերունդ մը որ կը հաւատայ ոյժին, մարդկային հոգին անգամ ազդանացած և ընկերայնացած է: Վերոյիշեալ վիճակները ազգային, հոգեկան, տնտեսական և մշակութային մարդերու, խանգարած են մարդուն իրական պատկերը, մարդը դադարած է ըլլալէ գերագոյն արժէք, պատկեր Աստուծոյ, և դարձած պատկեր ու սպասուող մեքենային, և այս՝ հերքումն է միտքին, մշակոյթին և անոնցմով պայմանաւոր բոլոր արժէքներուն:

Մարդիկ դեռ երէկ կը հաւատային թէ Շէյքսպիրը պէտք էր փոխել Հնդկաստանի հետ, և թէ կէօթէն Գերմանիան իսկ է:

Եւ այս բոլորը՝ զալու համար մեր վիճակին, մեր ժողովուրդի հոգեյատակին, որ, ինչպէս ըսինք, նոսրացած մասն է խանգարուած այս ընդհանրութեան:

Սիւն, իր «Հայ Սփիւռքը» պատկերող խմբագրականներով, ընդհանուր գիծերուն

մէջ երեսած է արդէն այն բոլոր ախտանշանները որոնք մեր ժողովուրդը կ'ընեն անպաշտպան, նկուն, անոյժ և բաժան բաժան, թէ՛ ներքին և թէ՛ արտաքին ճակատներուն վրայ, ըլլան անոնք յարանաւանական անհանդուրժողութիւններ, ըլլան կուսակցական տարանջատում, գաղափարական դատորոշում, և կամ բարոյական ու տրնտեսական պատճառներ, այդ բոլորը քով քովի կուգան պատճառ դառնալու մեր իտէալի շէնքի կքման, ճարձատման:

Եւ սակայն ազգային և կրօնական դիտակցութիւն մշակելու գործը դիւրին չէ: ան կը կարօտի պայմաններէ առաջ և միջոցներէ վեր, ստեղծագործ կարողութիւններու: Ձեն բաւեր ներարկում և եղածը ըմբռնելու կարողութիւնն ու հանրացումը, այլ անհրաժեշտ են՝ մտածումի, զգացումի և կամեցողութեան այն ուրոյն կերպերը, որ յատուկ են Հայութեան: Մեր պատմութեան մէջ, մենք ունեցեր ենք չըջաններ, ուր մեր տոհմային ոգին, ցեղային ընդունակութիւնները և ժամանակի տուրքերը հաշտուած և յօրինումի եղած են, տալով մեզի մեր Ոսկեդարու աննման հեղինակները, Նարեկացին, Շնորհալին և ուրիշներ: Եւ այս հրաշագործութիւնները պատահած են երբ ցեղային ոգին իր բարձրագոյն արտայայտութեան է հասած, երբ կրօնը հաւատալիքներու դրութիւն մը ըլլալէ աւելի, մարդկային ապրումին անհրաժեշտ մաս է եղած: Վասնզի կրօնական Միսիսիսիզմը սկզբունքն ու էութիւնն է արուեստին, զգացումն իսկ է մտքին՝ բնութեան ներդաշնակումին և սիրոյն մէջ: Արուեստը իրացումն է իտէալին, մարմնառութիւնն է ոգիին՝ մարդուն գործին մէջ, ինչպէս է ան բնութեան գործերուն մէջ: Մարդկային արուեստը կը վերբերէ մտքին կեանքը իր զգալի ձևերով, ոգեկան կարգի մը մէջ հանելու համար զայն: Վասնզի կրօնը իբրև խորհուրդ և տարր մտածողութեան, կը լայնէ սահմանները մեր յայտնատեսութեան, և կը թուազէ աստիճանաւորումները մարդկային յառաջդիմութեան: Կրօնները կրնան մեռնիլ, բայց կրօնական զգացումը մարդուն հետ ծնած է և մարդուն հետ կը վերջանայ: Մարդը առանց Աստուծոյ հազիւ թէ մարդկային է:

Վերագառնալով մեր բնարանին, որ

Ափիւռքի ստեղծումներուն մէջ, ի՞նչ զիւրին են երբեմն բառերը, կը հերքեն անոր հիմնատարրին իսկ գոյութիւնը, վասնզի կեանքը այն կալուածն է, ուր գործելու կանչուած է արուեստագէտը. արուեստն ու կեանքը չեն հերքեր զիրար և իրարու հետ սերտ առնչութեան մէջ են. սխալի մէջ չենք հետեւաբար երբ կը փորձենք վերի մտածութիւնը լոյսով գունաւորել ջանալ տոյն պատկերը այս հոգեկան անգայտութեան, չըսելու համար աւերումին:

Եթէ ըսենք թէ մենք տակաւին երէկ հաւատալիքներ ունէինք, կը հաւատայինք մեր ցեղին, կը հաւատայինք մեր անցեալին, մեր ապագային և Աստուծոյ, և այս օր եթէ բոլորովին զուրկ չենք այդ բոլորէն՝ զեղուն ալ չենք անոնցմով, անարդար եղած չենք ըլլար:

Դեռ երէկ՝ կը հաւատայինք, թէ և փոքր ածու, բայց մեր մէջ ևս գործուած են մեծ մեծ քաջութիւններ և առաքինութիւններ, ու կրնան գործուիլ դեռ. թէ երբեք չենք քնացած մեր բախտին վրայ, որովհետեւ մեր սրտին մէջ անկորուստ կը մնար փրկութեան յոյսը, հաւատքի մատենին մէջ արցունքով և արիւնով տողուած այդ մուրհակը: Եւ այս անոր համար, վասնզի ունէինք հաւատք, որ ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ այն ներքին վիճակը, որով անհատներն ինչպէս ազգերը իրենց մէջ պահեստի ունին և որուն շնորհիւ կը զիմաւորեն իրենց գոյութեան սպառնացող վտանգները: Կրօնական հաւատքին համար չէ միայն մեր օկնարկութիւնը անշուշտ, սակայն միմոռնաքորամէն իրական հաւատք միշտ կրօնական նկարագիր մը ունի, ինչի որ ալ վերաբերի: Անշուշտ թէ Հայութիւնը իր հոգին չէ պարպած հաւատքէ, բայց մենք կը գտնուինք վիճակներու և երեւոյթներու զխմաց՝ որոնք լուրջ կասկածներու և տրտում հեռապատկերներու կը տանին մեր հոգին, ցեղային այն բոլոր առաքինութիւններուն նկատմամբ, որոնց շնորհիւ բան մը արժած և կրնայ արժել տակաւին մեր ժողովուրդը:

Եթէ ուզենք հոգեյատակել այդ վիճակը, այսինքն բոլոր ակտանշունքներուն բուն ակտը, եթէ կարելի է այսպէս ըսել, զայն կարելի է տեսնել նիւթական տուեալներէ միայն առաջնորդուելու այն կեցուածքին մէջ, որ ինչպէս ամբողջ աշխարհին, նոյն-

պէս և մերն է օրերու այս անորոշութեան և հերքումին մէջ: Այսօրուան աշխարհը կը դառնայ զխաւորաբար նիւթական առանցքներու շուրջ, եւ այս մտահոգութիւնը պէտքի մը գոհացում ըլլալէ աւելի, վերածուած է այլևս հոգեկան կեցուածքի մը: Ան չի ծնիր լոկ ընկերային և տընտեսական պայմաններէ, այլ աւելի բանէ մը որ նիւթապաշտական է առաւելաբար: Այս վիճակը յաճախ իր շուքերը մօտեցուցած է մարդկային ապրումներուն պատմութեան մէջ սակայն վերջացող դարաշրջանը զայն իր բարձրակէտին հասցուց: Շատեր անցեալ դարու մեծ մարգարէներէն, զգացած էին յաղթանակը այս նիւթապաշտութեան իրապէս մեծ մշակոյթներուն վրայ, թէ դասական մշակոյթը և քրիստոնէական իրական ոգին նահանջի մէջ էին. վասնզի տիրապետելու և հարստանալու կամքը իշխած էր մտքին, հոգիին, սրբութեան:

Ասպետը, վանականը, իմաստասէրն ու բանաստեղծը փոխարինուած էին դրամատէրով, ղրւանագէտով, վաճառականով: Հոգեկան միասնականութիւնը փոխարինուած է դրամական շահամոլութեամբ, և այս մարդը տարած է նիւթապաշտութեան, խորտակելով ոգին՝ որ թօիչքն է բոլոր տեսակի արուեստներուն:

Եւ տակաւին պէտք է աւելցնել թէ այսօրուան աշխարհը չի հաւատար իրական ազատութեան, անհաղորդ է Գողգոթայի ողբերգութեան: Տխեղձ իրապաշտութեան այս դարը զուրկ է նաև խորհրդապաշտութենէն ու գաղափարապաշտութենէն, անոր համար իրեն կը պակսի հերոսը, սուրբը, մարգարէն: Հոգին միայն կրնայ նուաճել նիւթին այս տիրակալութիւնը, որուն ճանկերուն մէջ կը հեծէ մարդը, փոր մը հացի և քիչ մը հաճոյքի համար ծախելու չափ իր ազատութիւնը:

Ե. Վ. Տ.

(Շարունակելի)

